

konstatuje da: »za damastionske drahme i tetradrahme možemo pretpostaviti da ih, za svoje potrebe, koriste pre svega Grci ili Helenima bliski Peonci.« O ulozi novca kod barbar-skog svijeta konstatuje da se: »stečeni novac upotrebljava pre svega za održavanje političke moći, plaćanje oružane pratnje ili razmenu poklona kojima se potvrđuje prijateljstvo ili sklapa savez, što znači da se novac uglavnom raspodjeljuje unutar višeg društvenog sloja. Činjenica da varvari sami kuju novac pokazuje do koje su mere ove potrebe morale da budu značajne... Kovali su ga, dakle, za svoje potrebe, koje su imale prevashodno politički i socijalno-politički značaj. Novac, kao jedan od atributa bogatstva i otmenosti, postao je zamena za nekadašnje statusne predmete...«

Na kraju autor novac vezuje za izričito urbanu sferu života za koju su nužne čvrste političke strukture i snažni ekonomski potencijal, pa je jasno zašto on nije svojstvo centralnobalkanskih barbara, a činjenicu da ga na ovim prostorima kuju samo Skordisci, objašnjava kvalitativno drugačijom, dinamičnijom zajednicom stranog porijekla, koju su prožimali kulturni uticaji periferije antičkog svijeta.

Autorov izuzetni napor prikupljanja, analiziranja i sistematiziranja podataka, najprije o keltskim kovanjima na sjeveroistočnim prostorima naše zemlje, a potom i drugih kovanja za posljednja četiri stoljeća stare ere, rezultiralo je izuzetnim naučenim djelom. Ogromna praznina i nepoznanica vezana za novčanu djelatnost Skordiska nestala je, a sagledavanje cjelokupne monetarne situacije na centralnobalkanskim prostorima bacilo je novo svjetlo na cjelokupno društveno stanje tadašnjeg svijeta.

Ante ŠKEGRO

Rajko Bratož: *Severinus von Noricum und seine Zeit. Geschichtliche Anmerkungen.* Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philosphisch-historische Klasse, Denkschriften, 165. Band. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften. Wien 1983, 48 str., 3 karte.

Knjiga, ki je po številu strani sicer skromna, po vsebini pa toliko bolj pomembna, je že pred sedmimi leti izšla pri Avstrijski akademiji znanosti. Recenzija bi bila v *Arheološkem vestniku* izšla že mnogo prej, ko ne bi bila smrtna bolezen zavrla pisanja strokovnjaka, ki jo je pripravljaj, in ki bi bil mnogo bolj poklican za to nalogo, saj se je tudi sam ukvarjal s pozno antiko. S pričujočim prikazom želim nadomestiti zamujeno in predstaviti zgodovinsko delo, ki hkrati sintetično (v

glavnem besedilu) in analitično (v opombah) oriše dobo druge polovice 5. stoletja po Kr., v kateri je na področju Norika cerkveno, politično in gospodarsko deloval sveti Severin. To je obdobje tik pred padcem zahodne polovice rimskega imperija leta 476, ko je bil odstavljen zadnji rimski vladar mladi *Romulus Augustulus*, ter po tem dogodku, ko Odoakrova vlada ni več zmogla zagotoviti varnosti provincialnega noriškega prebivalstva in so se ljudje pred navalom raznih germanskih in drugih ljudstev vse bolj izseljevali, oz. zatekali iz mest v utrjene, na višinah ležeče postojanke. Arheološko raziskuje to obdobje pri nas S. Ciglenceki, ki je pred dvema letoma izdal monografijo *Höhenbefestigungen aus der Zeit vom 3. bis 6. Jh. im Ostalpenraum*, s katero z arheološkega vidika v mnogočem osvetljuje Bratoževo delo.

Za zgoraj omenjeni znameniti dogodek iz leta 476 je *Vita Severini* edini na Zahodu napisani in ohranjeni vir, ki zastopa stališče, da pomeni Romulova odstavek konec zahodnorimskega cesarstva. Progermansko usmerjeni viri so, npr., zagovarjali mnenje, da je germanski (gotski) kralj v Italiji legitimni zastopnik bizantinskega vladarja. Podobno je bilo tudi bizantinsko stališče, medtem ko je bil Evgipij očitno zagovornik pogledov rimskega senata, ki je Odoakrovo uzurpacijo pojmoval kot nepremostljivo cezuro. Bratož obravnava ta zanimivi problem v obsežni 35. opombi na straneh 12-14.

Knjiga je razdeljena na pet poglavij. V prvem avtor obravnava pisca Severinovega življenjepisa Evgipija in njegovo dobo. Drugo poglavje je posvečeno Severinu; tretje obravnava krščanstvo v Noriku v Severinovem času, četrto vojaške, družbene in gospodarske razmere v Noriku, peto pa odnose med Rugijci in Romani, izselitev Romanov iz obrežnega Norika in problem kontinuitete. Tri z izčrpnimi legendami opremljene karte lepo osvetlijo v knjigi obravnavano tematiko z geografskega, arheološkega in zgodovinskega stališča.

Knjiga je pravzaprav povzetek monografije večjega obsega, ki jo je avtor leto pred njo izdal pri Univerzi E. Kardelja: *Evgipij, Življenje svetega Severina*. Uvod, prevod in komentar napisal mag. Rajko Bratož. Ljubljana 1982; avstrijska izdaja obsega povzetek iz obširnega zgodovinskega uvoda in deloma iz komentarja. Škoda, da ni Slovenska akademija pokazala več zanimanja za Bratoževo delo in uvrstila med svoje izdaje prvotnega dela, ki bi bilo lahko v dvojezični izdaji enako dostopno domačim in tujim bralcem, naši Akademiji pa v čast. Jasno je namreč, da bi si avtor zgolj s slovensko izdajo zaprl pot v širše strokovne kroge, delo pa je pomembno ne le za slovensko historiografijo, temveč v enaki

meri tudi za avstrijsko, italijansko in nemško, in še za posamezne strokovnjake, ki se drugod po svetu ukvarjajo s to problematiko. Ker je slovenskih strokovnjakov za to področje silno malo, smo lahko še posebej veseli, da je Bratož opravil širšemu znanstvenemu svetu potrebno raziskavo in tako prispeval k mednarodnemu ugledu naše zgodovinske znanosti.

Evgipijeva osebnost je ključnega pomena za pravilno presojanje Severinovega življenjepisa; z Evgipijem avtor tudi začne in si prizadeva iz skopih virov izluščiti tiste stvarne podatke, na podlagi katerih si upa rekonstruirati nekatere manj znane vidike pišečevega življenja. Pri tem se izogne neosnovanim hipotezam, ki v modernem zgodovinopisju niso redke. Evgipij, starejši Kasiodorov sodobnik, je verjetno izviral iz Norika ali Recije, kamor so se njegovi predniki, sodeč po imenu, priselili z vzhoda. Glede na to, da je ime sicer silno redko, naj poleg treh primerov, ki jih avtor navaja v 10. opombi na str. 8, dodam še četrtega: v obliki *Euhipp(i)us* je ime dokumentirano tudi v Rimu, prim. H. Solin, *Die griechischen Personennamen. Ein Namenbuch*, I, 1982, str. 477. Zelo verjetno je Evgipij preživel v Severinovi bližini vsaj zadnje desetletje njegovega življenja, saj je navedel zelo natančne podatke o krajih Severinovega delovanja in tamkajšnjih razmerah. Vendar je Evgipijevo življenje pred Severinovo smrtjo nejasno. Nobenega dvoma pa ni, da je pozeje, na povabilo ugledne visoke dame Barbarije, odšel v Italijo in se naselil v mestecu *Lucullanum* blizu Neaplja, kjer je postal opat samostana in v njem ustanovil veliko knjižnico s skriptorijem. Severinovo življenjepis je napisal leta 511, ko je bilo vzhodnogotsko kraljestvo Teoderika Velikega v Italiji na višku. Iz marsikatero trditve moremo razbrati, da je bil protigermansko usmerjen, čeprav je hkrati iz pripovedi jasno, da Severin proti germanskim ljudstvom ni bil sovražno razpoložen. Razumljiveje je, da je ton dela protiarijski, čeprav je razvidno, da so tudi arijanski Rugijci in Goti katoliško pravovernega Severina še za življenja častili kot svetnika. Ni izključeno, da je bila omenjena Barbarija, ki je Severinovo bratovščino povabila v Lukulan, vdova patricija Oresta. Njegovo vdovo s sinom Romulom je namreč Odoaker po tem, ko je dal Oresta ubiti, pregnal v Lukulan. To hipotezo nekateri zgodovinarji odklanjajo, vendar je po mnenju drugih, ki se jim pridružuje tudi Bratož, zelo verjetna.

Severinovo poreklo je še bolj zavito v temo kot Evgipijevo. Tudi v njegovi biografiji je nesporna v glavnem le druga polovica življenja. Od tod različne hipoteze o njegovi rodni deželi, družini in prvotni zaposlitvi. Po I. Bóni naj bi skupaj z omenjenim Orestom deloval

na hunskem dvoru, kar pa iz kronoloških razlogov ni dosti verjetno. Zanimiva je tudi Lotterjeva hipoteza: glede na to, da Enodij Severina imenuje *vir industrissimus*, bi bil teoretično lahko identičen s konzulom iz leta 461, ki se je tudi imenoval *Flavius Severinus*. Bratož proti tej hipotezi navaja tehtne protiarimente. Zelo verjetno je zgolj to, da je Severin pripadal višjemu sloju. Njegova poznejša dejavnost je nazorno opisana v Evgipijevem življenjepisju: bil je glavni organizator meništvstva v Noriku, vendar ni bil v nobenem od samostanov opat. Do ljudi je bil doberotnik v najširšem pomenu besede: pomagal jim je z nasveti, jih zdravil, zanje zbiral hrano in obleke, jih skušal po najboljših močeh zavarovati pred zunanjim sovražnikom, bil je, skratka, tudi glavni posvetni voditelj obrežnega Norika in dober politik, ki je skrbel za znosne odnose med romanskimi prebivalci in neposrednimi sosedi Rugijci, ki so prebivali čez Donavo.

V tretjem poglavju avtor obravnava začetke krščanstva v Noriku. Kljub obilici gradiva ostaja marsikatero vprašanje še danes nerešeno. V 5. stoletju sta bili obe noriški privinci cerkveno-administrativno gotovo odvisni od metropolitanske oglejske cerkve. Pred tem ta odvisnost ni povsem jasna. V Noriku je omenjenih več škofij: v 4. stoletju je škofovski sedež dokumentiran le v Petovionu. Najbolj znan je prvi v virih omenjeni škof in cerkveni pisec Viktorin, ki je umrl mučeniške smrti leta 304. V 5. stoletju se škofi omenjajo v Lavrijaču, morda Faviani in v Tiburniji (nekdanji Teurniji). V 6. stoletju so poleg Teurnije dokumentirani še v Aguntu, Virunu (?) in Celeji. Kot izhaja iz Evgipija, ki navaja stopnje od predstojnika samostana, prezbiterja, prek diakona, subdiakona, cerkvenega pevca in ministranta, ja bila cerkvena hierarhija po noriških cerkvah že zelo razvejana. Samostani so bili tedaj skoraj edina središča pismenosti, obstajale so celo nekakšne cerkvene šole; kulturna in izobrazbena stopnja noriške duhovščine je bila ponekod relativno visoka. Severinovo življenjepis je med drugim tudi dragocen vir za preučevanje cerkvene liturgije v tedanjem času.

V četrtem poglavju so opisane vojaške, družbene in gospodarske razmere tedanjega Norika. Poznavalcu antike je ob branju Evgipijevega Severina takoj jasno, kako zelo je bilo v 5. stoletju življenje provincialnega prebivalstva že spremenjeno, zlasti glede na sliko, ki si jo moremo na podlagi literarnih in epigrafskih virov ustvariti za prva 3 stoletja po Kr. Imena nekaterih mest so se spremenila (*Teurnia - Tiburnia*), geografsko težišče se je premaknilo, prej nepomembna mesteca, majhni kasteli pomožnih vojaških enot, so postala

pomembnejša, npr. Kvintana in Batava v Reciji, Boiotro, Faviana, Komagena in Astura v Noriku, predvsem pa so se prebivalci izseljevali iz preveč izpostavljenih, v ravnini ležečih mestnih središč v manjša višinska naselja. Spremenila se je tudi imenska formula prebivalstva: v času razcveta antike so na napisih navajali tri ali dve imeni (*tria nomina*, oz. *nomen* in *cognomen*), ki so bila razpoznavni znak rimskega državljanstva; v Evgipijevem spisu, na mozaičnih napisih starokrščanskih cerkva in drugih sočasnih virih nastopajo osebe z zgolj enim imenom. O mestni upravi skoraj ni več sledu, le vojaštvo je dokumentirano, sicer pa so imeli civilno oblast v rokah največ duhovščina in škofi. Zanimivo je, da suženjstvo praktično ni več obstajalo, omembe sužnjev so silno redke, nekoliko manj so izjemne za notranji Norik; očitno so med prebivalstvom prevladovali kmetje z majhnimi kmetijami. Tudi trgovci in obrtniki so v virih komaj dokumentirani. Denar se redko omenja, gospodarstvo je bilo predvsem naturalno. V Noriku se je prebivalstvo preživljalo največ s poljedelstvom – omenjajo se tudi vinogradništvo, sadjarstvo in živinoreja (slednja je v virih začuda slabo dokumentirana), vendar je bilo življenjsko odvisno od uvoza hrane in je že krajša vremenska katastrofa, ki je zadržala ladje z živežem, namenjene iz Recije v Norik, povzročila hudo lakoto.

V zadnjem poglavju avtor obravnava odnose med Rugijci in Romani, torej odnose med katoliškim provincialnim prebivalstvom brez učinkovite državne zaščite in arijanskimi Germani. Rugijci so živeli na levem bregu Donave, središče njihove kraljevine je bilo nasproti Faviane. V Severinovem času so bili najmočnejše germansko ljudstvo v neposredni sose-

ščini Norika in kot relativno dobro organizirana in vojaško dovolj močna državna tvorba so bili glede na noriško prebivalstvo v politični premoči; dejansko so bili nekakšni fevdalni gospodarji nad noriškim prebivalstvom, ki so ga smatrali za podložno. Severin si je prizadeval, da bi njihovo premoč obdržal v znosnih mejah in jo spremenil v nekakšen protektorat nad provincialnim prebivalstvom, kar mu je zaradi dobrih stikov z rugijsko kraljevsko družino v veliki meri tudi uspelo. Po njegovi smrti leta 482 so se ti odnosi močno poslabšali, vendar to ni trajalo dolgo, ker je Odoaker rugijsko kraljestvo v letih 487–488 popolnoma uničil. Leta 488 so se bili prebivalci obrežnega Norika prisiljeni izseliti iz province, ki je Odoaker nikakor ne bi mogel več braniti pred navalom germanskih osvajalcev. Prebivalci pa se vendarle niso izselili v celoti, saj so se do danes ohranila nekatera krajevna imena, v srednji vek pa se je med preostanki romanskega prebivalstva ohranilo krščanstvo, nekateri pravni pojmi in posamezne glasbene in umetnostne prvine.

Kako pomembno za študij pozne antike in zgodnjega srednjega veka je Bratoževo delo, kažejo navsezadnje tudi številni prikazi in recenzije njegove knjige. Objavili so jih predvsem tuji strokovnjaki (npr. A. De Nicola, *Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria* n. s. 31, 1983, 335–336; H. Wolff, *Historische Zeitschrift* 239, 1984, 165; H. Grassl, *Grazer Beiträge* 14, 1987, 333–334 in I. Bóna, *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 37, 1985, 462–465), od domačih L. Margetić (*Živa antika* 33, 1983, 234–235). Vsi ocenjujejo delo zelo pozitivno.

Marjeta ŠAŠEL KOS